

- ۱- مورخان چگونه نسبت به تحولات گذشته شناخت پیدا می کنند و به تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته می پردازند؟
- ۲- گونه های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی به چند دسته تقسیم می شوند؟ نام ببرید.
- ۳- منابع غیرنوشتاری ایران دوره اسلامی تا پایان عصر صفوی به چند دسته تقسیم می شوند؟ نام ببرید.
- ۴- منابع نوشتاری ایران دوره اسلامی تا پایان عصر صفوی به چند دسته تقسیم می شوند؟ نام ببرید.
- ۵- آثار برجای مانده از انسان ها و جوامع گذشته چه اهمیتی برای مورخان دارد؟
- ۶- موردی که به عنوان بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می رود، کدام است؟
- ۷- موردی که مورخان را در زمینه فهم عمیق تر و بازسازی دقیق تر گذشته ها کمک می کند، کدام است؟
- ۸- موردی که مهم ترین منابع و مراجع پژوهش درباره گذشته های دور و نزدیک محسوب می شوند، کدام است؟
- ۹- موردی که گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند، کدام است؟
- ۱۰- موردی که اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می گذارد، کدام است؟
- ۱۱- ابزارها و دست ساخته های انسان چه نوع اطلاعاتی درباره گذشته به مورخان ارائه می دهند؟
- ۱۲- بررسی ابزارها و وسایل دست ساخته انسان در قلمرو کدام دسته از دانش ها قرار می گیرد؟
- ۱۳- منظور از آثار شفاهی به عنوان یکی از منابع شناخت تاریخ ایران دوره اسلامی چیست؟ مثال بزنید.
- ۱۴- مطالعه آثار شفاهی دوره های مختلف تاریخی، چه نوع اطلاعاتی از پیشینیان به ما ارائه می دهد؟
- ۱۵- کتاب های تاریخی به عنوان یکی از مهم ترین منابع مطالعه و پژوهش در گذشته به چند دسته تقسیم می شوند؟ نام ببرید.
- ۱۶- تاریخ نگاری عمومی از چه زمانی آغاز شد و تا چه زمانی تداوم یافت؟
- ۱۷- مولفان تاریخ های عمومی، این آثار را چگونه تألیف می کردند؟
- ۱۸- چهار مورد از تاریخ های عمومی مشهور را نام ببرید.
- ۱۹- کهن ترین تاریخ عمومی به زبان فارسی در دوره کدام سلسله و با چه عنوانی تألیف گردید؟
- ۲۰- در دوره کدام سلسله و توسط چه کسی کتاب جامع التواریخ تألیف شد؟
- ۲۱- از مهم ترین و مشهورترین تاریخ های عمومی به زبان کتاب روضة الصفا فی سیرة الانبیاء و الملوک و الخلفاء تألیف است.
- ۲۲- انگیزه اصلی نویسندگان کتاب های تاریخ های محلی چیست؟
- ۲۳- از معروف ترین آثار تاریخ محلی و تاریخ رومیان به وسیله کدام مولف نوشته شده و موضوع آن چیست؟
- ۲۴- موضوع کتاب فارسنامه ابن بلخی چیست؟
- ۲۵- تاریخ نگاری سلسله ای توسط چه کسانی و به چه منظور در دوره اسلامی در ایران رواج یافت؟
- ۲۶- با گسترش کدام نوع تاریخ نگاری در میان سلسله های محلی، این نوع تاریخ نویسی با تاریخ نویسی محلی پیوستگی یافت؟
- ۲۷- با توجه به برجسته ترین آثار تاریخ سلسله ای جدول زیر را کامل کنید.

موضوع	مولف	کتاب
.....	التاجی فی اخبار الدولة الدیلمیه
.....	تاریخ بیهقی
.....	اسکندر بیک ترکمان

۲۸- تاریخ نگاری به شیوه تک نگاری از کدام دوره موسوم شد و شیوه نگارش آن چگونه بود؟

۲۹- کتاب «عجایب المقدور فی نوائب تیمور» به وسیله کدام مولف نوشته شده است؟

۳۰- کتاب «فتوحات شاهی» به وسیله کدام مولف و درباره کدام فرمانروا تألیف شده است؟

- ۳۱- کدام نوع تاریخ نگاری از دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت؟
- ۳۲- سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی از کدام دوره در ایران رواج و رونق بسیاری یافت؟
- ۳۳- از نمونه‌های تاریخ منظور که به وسیله حمدالله مستوفی تحریر گردید، کدام است؟
- ۳۴- مولف هر یک از کتب زیر را در جای خالی بنویسید.
ظفرنامه (.....) شاه اسماعیل (.....)
- ۳۵- از نمونه‌های تاریخ منظوم، کتابی که توسط قاسمی حسینی گنابادی تحریر گردید، در چه موضوعی است؟
- ۳۶- دلیل اهمیت سفرنامه‌ها چیست؟
- ۳۷- در سفرنامه‌ها چه اطلاعاتی ارائه می‌شود؟
- ۳۸- هر یک از گزینه‌های ستون سمت راست را به زمان مناسب آن از ستون سمت چپ، وصل کنید.
الف) سفرنامه ناصر خسرو (۱) عصر صفوی
ب) سفرنامه شاردن (۲) قرن پنجم
پ) سفرنامه ابن بطوطه (۳) قرن هشتم
- ۳۹- چرا بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخ اهمیت زیادی دارد؟
- ۴۰- هر یک از موارد ستون سمت راست را به گزینه مناسب آن از ستون سمت چپ ارتباط دهید.
الف) المسالك و الممالك (۱) نویسنده ناشناس
ب) العالم من المشرق الی المغرب (۲) مقدسی
پ) معجم البلدان (۳) یاقوت حموی
ت) التقاسیم فی معرفه الاقالیم (۴) ابن حوقل
ث) صورة الارض (۵) نویسندگان مختلف
- ۴۱- چرا متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند؟
- ۴۲- سه شاعر نام ببرید که به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.
- ۴۳- موضوع کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای چیست؟
- ۴۴- کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای چه نوع اطلاعاتی از گذشته ارائه می‌دهند؟
- ۴۵- سیاست‌نامه خواجه نظام الملک از آثار نوشته شده در دوره کدام سلسله در ایران است؟
- ۴۶- اندرزنامه‌ها بیشتر به چه موضوعاتی می‌پردازند؟
- ۴۷- نمونه مشهور اندرزنامه‌ها در قرن پنجم هجری چه نام دارد و توسط چه کسی نوشته شده است؟
- ۴۸- مولف هر یک از کتاب‌های زیر را نام ببرید.
الطبقات الکبری (.....) انساب الاشراف (.....) عیون الانباء فی طبقات الاطباء (.....)

- ۱- مهم‌ترین رسالت مورخان چیست؟
 - ۲- مورخان وقتی با یک گزارش تاریخی روبه‌رو می‌شوند چه اقدامی انجام می‌دهند؟
 - ۳- نقد یک خبر تاریخی به معنای چیست؟
 - ۴- نقد یک خبر تاریخی در چند مرحله انجام می‌شود؟ نام ببرید.
 - ۵- پژوهشگران و مورخان برای سنجش اعتبار و نقد روایت کننده چه اقداماتی انجام می‌دهند؟
 - ۶- در گذشته برخی مورخان مانند مسعودی برای بررسی درستی یا نادرستی برخی اخبار و گزارش‌های تاریخی چه می‌کردند؟
 - ۷- چرا در گذشته برخی مورخان مانند مسعودی، از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می‌دادند؟
 - ۸- معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک گزارش تاریخی را نام ببرید.
 - ۹- در گذشته بسیاری از مورخان برای سنجش اخبار از کدام معیار بهره می‌بردند؟ مثال بزنید.
 - ۱۰- مورخان مانند ابن مسکویه و بیهقی، چه چیزی را دلیلی بر بطلان و نادرستی یک روایت تاریخی می‌دانستند؟
 - ۱۱- کدام معیار روشی سودمند در جهت تعیین اعتبار اخبار و اسناد محسوب می‌شود؟
 - ۱۲- در سال‌های اخیر نتایج تحقیقات کدام دانش معیاری مناسب برای سنجش اعتبار اخبار تاریخی محسوب می‌شود؟
 - ۱۳- در سال‌های اخیر به چه دلیل دانش باستان‌شناسی پیشرفت زیادی کرده است؟
 - ۱۴- نتایج تحقیقات علمی باستان‌شناسان چه کمکی به مورخان می‌کند؟
 - ۱۵- دو رکن مهم یک رویداد تاریخی کدام‌اند؟
 - ۱۶- دلیل اهمیت سنجش گزارش‌ها بر اساس زمان و مکان چیست؟
 - ۱۷- امروزه کدام موارد نقش بسزایی در تعیین اصالت و اعتبار اسناد و اخبار تاریخی ایفا می‌کنند؟
 - ۱۸- نقش دستاوردهای علوم تجربی در اعتبار یک خبر تاریخی چیست؟
 - ۱۹- انواع روش‌های تاریخ نگاری را نام ببرید.
 - ۲۰- تاریخ نگاری روایی را تعریف کنید.
 - ۲۱- مهم‌ترین ویژگی تاریخ نگاری روایی چیست؟
 - ۲۲- این که تاریخ نگاران هیچ‌گونه دخل و تصرفی در روایت‌ها نمی‌کردند و عیناً آن‌ها را ذکر می‌کردند، از مهم‌ترین ویژگی کدام نوع تاریخ نگاری است؟
 - ۲۳- تاریخ نگاری روایی، در آغاز برای و بعدها برای استفاده شد.
 - ۲۴- یکی از برجسته‌ترین چهره‌های تاریخ نگاری روایی کدام مورخ و مفسر مشهور است؟
 - ۲۵- یکی از معایب تاریخ نگاری روایی چیست؟
 - ۲۶- در کدام نوع تاریخ نگاری، نویسندگان به دور از هر گونه نقد و انتقاد، هیچ نظری درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند؟
 - ۲۷- چرا برخی فقدان نقد و انتقاد در تاریخ نگاری روایی را امتیازی بزرگ می‌دانند؟
 - ۲۸- در هر مورد، نوع تاریخ نگاری را مشخص و در جای خالی بنویسید.
- الف)** مورخ با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها، یک گزارش واحد از آنها تنظیم می‌کند. (.....)
- ب)** مورخ با بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آنها، اقدام به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامدهای آن واقعه می‌کند. (.....)
- پ)** مورخ روایت‌های مختلف و متعدد را درباره یک موضوع واحد با ذکر اسناد ذکر می‌کند. (.....)
- ت)** در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند. (.....)
- ث)** این نوع تاریخ نگاری در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان استفاده می‌شد. (.....)
- ج)** کتاب «تجارب الامم» از آثار برجسته این نوع تاریخ نگاری است. (.....)
- چ)** از اواخر قرن سوم هجری متداول شد. (.....)

۲۹- ویژگی‌های تاریخ نگاری ترکیبی را توضیح دهید.

۳۰- تاریخ نگاری ترکیبی از چه زمانی متداول شد؟

۳۱- در جدول زیر جاهای خالی را با کلمات یا عبارات مناسب کامل کنید.

کتاب	نویسنده	شیوه تاریخ نگاری
فتوح البلدان
مروج الذهب
.....	ابوعلی مسکویه
.....	دینوری

۳۲- در تاریخ نگاری تحلیلی، مورخ چگونه اقدام به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامدهای یک واقعه تاریخی می کند؟

۳۳- «تاریخ بیهقی» از برجسته ترین آثار است که به شیوه تألیف شده است.

۳۴- برجسته ترین آثاری که به شیوه تاریخ نگاری تحلیلی تألیف شده است را نام ببرید.

۳۵- مورخان در کدام دوران، گزارش‌ها و نوشته‌های خود را به دو روش سال شماری و موضوعی تنظیم می کردند؟

۳۶- مورخان در دوران اسلامی، گزارش‌ها و نوشته‌های خود را به کدام روش‌ها تنظیم و ارائه می کردند؟

۳۷- در روش سال شماری، حوادث چگونه نوشته می شوند؟ مثال بزنید.

۳۸- روش موضوع محوری در نوشتن حوادث را توضیح دهید.

۳۹- یکی از نمونه‌های تاریخ نگاری بر اساس موضوع محوری را نام ببرید.

۴۰- برجسته ترین چهره‌های تاریخ نگاری ترکیبی که از اواخر قرن سوم هجری متداول شد را نام ببرید.

۴۱- نقد یک خبر تاریخی در حقیقت همان و خبر محسوب می شود.

۴۲- یکی از مهم ترین و موثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک گزارش تاریخی، بررسی مطابقت یا عدم مطابقت آن با

..... است.

۴۳- خبر و روایتی که فاقد و دقیق و مشخص باشد از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.

پاسخ درس اول

- ۱- مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی، قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند.
- ۲- دو دسته: منابع غیرنوشتاری و منابع نوشتاری
- ۳- منابع غیرنوشتاری شامل: محوطه‌ها و بناهای تاریخی - ابزارها و وسایل دست ساخته انسان - آثار شفاهی
- ۴- منابع نوشتاری شامل: کتاب‌های تاریخی - سفرنامه‌ها - نوشته‌های جغرافیایی - ابیات و متون ادبی - سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها - سایر نوشته‌ها
- ۵- آثار برجای مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته از جمله مهم‌ترین شواهدی‌اند که به مورخان این امکان را می‌دهند تا از چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.
- ۶- مکان‌های تاریخی
- ۷- آثار برجای مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته
- ۸- آثار و بناهای تاریخی
- ۹- ابزارها و وسایل دست ساخته انسان
- ۱۰- دست ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته
- ۱۱- نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان
- ۱۲- باستان‌شناسی، معماری و هنر
- ۱۳- مطالعه روشمند افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه‌های متفاوت مثل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، تصنیف، ترانه و لالایی و ...
- ۱۴- کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی و طبقات مختلف مردم در ادوار مختلف می‌کند.
- ۱۵- تاریخ‌های عمومی - تاریخ‌های محلی - تاریخ‌های سلسله‌ای - تکی‌نگاری - تاریخ‌های منظوم
- ۱۶- تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.
- ۱۷- مؤلفان این دسته از آثار، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و تا پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند. در ادامه رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.
- ۱۸- تاریخ طبری - تاریخ بلعمی - جامع‌التواریخ - تاریخ روضةالصفاء فی سیره الانبیاء ...
- ۱۹- در عهد سامانیان ترجمه و تلخیصی از تاریخ طبری با عنوان تاریخ بلعمی توسط ابوعلی بلعمی انجام گرفت که از کهن‌ترین تاریخ‌های عمومی به زبان فارسی شمرده می‌شود.
- ۲۰- ایلخانان - خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی
- ۲۱- تاریخ روضةالصفاء فی سیره الانبیاء و الملوک و الخلفاء تألیف محمدبن خاوند شاه معروف به میرخواند از مهم‌ترین و مشهورترین تاریخ‌های عمومی به زبان فارسی است.
- ۲۲- انگیزه اصلی نویسندگان این دسته از کتاب‌های تاریخی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.
- ۲۳- تاریخ رویان تألیف اولیاءالله آملی درباره تاریخ رویان از قدیمی‌ترین ایام تا ۷۶۴ ق.
- ۲۴- تاریخ و جغرافیای فارس
- ۲۵- فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.
- ۲۶- تاریخ‌های سلسله‌ای.
- ۲۷- ابواسحاق صابی - تاریخ آل‌بویه - ابوالفضل بیهقی - تاریخ غزنویان - تاریخ عالم آرای عباسی - تاریخ صفویان
- ۲۸- این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دادند.
- ۲۹- ابن عربشاه
- ۳۰- کتاب فتوحات شاهی از امینی هروی درباره شاه‌اسماعیل صفوی
- ۳۱- تاریخ‌های منظوم
- ۳۲- از دوره مغولان
- ۳۳- کتاب ظفرنامه
- ۳۴- حمدالله مستوفی و قاسمی حسینی گنابادی
- ۳۵- درباره فتوحات مؤسس سلسله صفوی، شاه اسماعیل اول
- ۳۶- سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند.
- ۳۷- گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌ها
- ۳۸- الف ۲ - ب ۱ - پ ۳
- ۳۹- نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیار با اهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه‌ها، کالاها، قلعه‌ها، برج‌ها، بندرها، رودها و دریاها، پایتخت‌ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان و حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین‌ها و حکومت‌های محلی ارائه می‌دهند.
- ۴۰- الف ۵ - ب ۱ - پ ۳ - ت ۲ - ث ۴
- ۴۱- زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری کمابیش در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منثور نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابد.
- ۴۲- انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده‌نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش
- ۴۳- کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم‌اند.
- ۴۴- این آثار اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند.

- ۴۵- سلجوقی
 ۴۶- اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.
 ۴۷- قابوس نامه، نوشتهٔ عنصرالمعالی.
 ۴۸- الطبقات الکبری از ابن سعد کاتب واقدی، انساب الاشراف اثر بلاذری و کتاب عیون الانباء فی طبقات الاطباء اثر ابن ابی أصیبعه.

پاسخ درس دوم

- ۱- مهم‌ترین رسالت مورخان، تلاش برای فهم دقیق رویدادهای گذشته است.
- ۲- مورخان وقتی با یک گزارش تاریخی روبه‌رو می‌شوند آن را اعتبارسنجی می‌کنند و به اصطلاح به نقد آن می‌پردازند.
- ۳- نقد یک خبر تاریخی در حقیقت همان اعتبارسنجی و بررسی اصالت خبر محسوب می‌شود.
- ۴- در دو مرحله انجام می‌شود: الف) سنجش اعتبار و نقد روایت کننده، ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی
- ۵- در این مرحله، پژوهشگران و مورخان موضوعاتی نظیر ویژگی‌های هویتی روایت کنندهٔ خبر، محل تولد و زندگی، گرایش فکری، مذهبی و سیاسی و جایگاه علمی او را مورد بررسی قرار می‌دهند. همچنین پژوهشگران سعی می‌کنند که علائق و انگیزه‌های راوی را در بیان یک خبر مورد بررسی قرار دهند و اندیشه و مقصود او را فهم و کشف نمایند. یکی از کارهای مورخان در نقد روایت کننده این است که چه فاصلهٔ زمانی و مکانی بین راوی و خبر وجود دارد.
- ۶- در گذشته، برخی از مورخانه مانند مسعودی برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش‌های تاریخی به مسافرت می‌رفتند و از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می‌دادند.
- ۷- برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش‌های تاریخی
- ۸- ۱) مطابقت با عقل، ۲) مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد، ۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی، ۴) سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان، ۵) اعتبار سنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی، ۶) اعتبار سنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی
- ۹- در گذشته بسیاری از مورخان به اصل مطابقت با عقل اعتقاد داشتند و برای سنجش اخبار از معیار عقل بهره می‌بردند. برای مثال یعقوبی، مقدسی، ابن مسکویه، بیهقی و ابن اسفندیار عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند.
- ۱۰- عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل
- ۱۱- مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با سایر منابع
- ۱۲- دانش باستان‌شناسی
- ۱۳- بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های مدرن
- ۱۴- نتایج تحقیقات علمی باستان‌شناسان بر روی محوطه‌ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.
- ۱۵- زمان و مکان
- ۱۶- خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق و مشخص باشد از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.
- ۱۷- پیشرفت‌های علوم تجربی، به‌ویژه علومی مانند شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن.
- ۱۸- همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌های این دانش‌ها با داده‌های تاریخی می‌تواند روش مفیدی در تعیین اصالت و اعتبار گزارش‌های تاریخی باشد و یا اعتبار آنها را مورد تردید قرار دهد.
- ۱۹- روایی - ترکیبی - تحلیلی
- ۲۰- تاریخ‌نگاری روایی به نوعی از تاریخ‌نگاری گفته می‌شود که مورخ روایت‌های مختلف و متعدد را دربارهٔ یک موضوع واحد با ذکر اسناد ذکر می‌کند.
- ۲۱- از مهم‌ترین ویژگی این نوع تاریخ‌نگاری این بود که تاریخ‌نگاران هیچ‌گونه دخل و تصرفی در روایت‌ها نمی‌کردند و عیناً آنها را ذکر می‌کردند.
- ۲۲- روایی
- ۲۳- این نوع تاریخ‌نگاری در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیرهٔ پیامبر و صحابهٔ ایشان به کار گرفته می‌شد، ولی بعدها برای ثبت وقایع دوران‌های بعدی نیز از این روش استفاده شد.
- ۲۴- محمدبن جریر طبری
- ۲۵- نویسندگان به دور از هرگونه نقد و انتقاد، هیچ نظری دربارهٔ درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند.
- ۲۶- روایی
- ۲۷- زیرا مورخان بعدی با مجموعه‌ای از اخبار گوناگون، دربارهٔ یک موضوع روبه‌رو می‌شوند و با به دست آوردن مدارک و اسناد کافی دربارهٔ اصل خبر قضاوت می‌کنند.
- ۲۸- ترکیبی - تحلیلی - روایی - ترکیبی - روایی - تحلیلی
- ۲۹- ۱) در این روش مورخ به جای ذکر همهٔ روایات دربارهٔ یک موضوع، با مطالعه و مطابقت همهٔ روایت‌ها، یک گزارش واحد از آنها تنظیم می‌کند. ۲) در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند.
- ۳۰- از اواخر قرن سوم هجری
- ۳۱- بلاذری - ترکیبی - مسعودی - تحلیلی - تجارب‌الامم - تحلیلی - اخبارالطوال - ترکیبی
- ۳۲- در این روش، مورخ با بررسی موشکافانهٔ تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آنها، اقدام به تحلیل و تفسیر علل، آثار و پیامدهای آن واقعه می‌نماید.
- ۳۳- تاریخ‌نگاری تحلیلی
- ۳۴- از برجسته‌ترین آثاری که به این شیوه تألیف شده است، می‌توان به کتاب تجارب‌الامم ابوعلی مسکویه (متوفای ۴۲۱ ق)، تاریخ بیهقی و مروج الذهب مسعودی اشاره کرد.
- ۳۵- دوران اسلامی
- ۳۶- دو روش سال شماری و موضوعی
- ۳۷- در روش سال شماری حوادث به ترتیب زمان وقوع نوشته می‌شوند. مثلاً طبری در ذیل حوادث سال ۶۱ ق وقایع محرم و عاشورا را گزارش می‌کند.
- ۳۸- در روش موضوعی، یک موضوع خاص محور تاریخ‌نگاری قرار می‌گیرد. موضوع می‌توانست یک شهر، جنگ‌ها یا طبقاتی از مردم مثل شعرا یا اطباء باشد.
- ۳۹- کتاب مروج‌الذهب و معادن‌الجواهر، نوشتهٔ علی‌بن‌حسین مسعودی
- ۴۰- بلاذری (فتوح‌البلدان) - دینوری (اخبار الطوال)
- ۴۱- اعتبار سنجی - بررسی اصالت
- ۴۲- عقل
- ۴۳- زمان - مکان

پاسخ درس سوم

- ۱- الف) جنوب و جنوب غربی، ب) اعراب، پ) در سرزمین یمن، واقع در جنوب شبه جزیره عربستان
- ۲- در آستانه ظهور اسلام، ساکنان شبه جزیره عربستان را قبیله‌ها و طایفه‌های گوناگون عرب تشکیل می‌دادند.
- ۳- قحطانی (جنوبی) و عدناتی (شمالی)
- ۴- زندگی چادرنشینی و نظام قبیله‌ای
- ۵- قبیله، یک واحد اجتماعی و سیاسی مستقل به حساب می‌آمد و شامل تمامی افرادی می‌شد که دارای نیای مشترک بودند و با یکدیگر پیوند خونی داشتند.
- ۶- از جمله شاخص‌ترین ارزش‌های حاکم بر نظام قبیله‌ای، افتخار به حسب و نسب، احترام به روابط خونی و خویشاوندی، اطاعت بی‌چون و چرا از رئیس یا شیخ قبیله و پشتیبانی بی‌قید و شرط از افراد قبیله در هر شرایطی بود.
- ۷- وابستگی شدید اعراب به قبیله خود
- ۸- موجب به وجود آمدن تعصب یا عصبیت قبیله‌ای شده بود.
- ۹- تعصب قبیله‌ای، نقش زیادی در بروز جنگ و خونریزی‌های پی‌درپی در شبه جزیره عربستان داشت.
- ۱۰- ساکنان عربستان در دوران پیش از اسلام به داشتن برخی خصلت‌های اخلاقی مانند مهمان‌نوازی، شجاعت، سخاوت، مروت و استقامت در برابر سختی‌های زندگی معروف بودند.
- ۱۱- شجاع به کسی گفته می‌شد که در منازعات فردی و قبیله‌ای با جرأت و جسارت تمام بجنگد و نهایت بی‌رحمی را از خود نشان دهد.
- ۱۲- در جامعه‌ای که ارزش به قوت بازو و نیروی جنگاوری بود، بسیاری از پدران و خانواده‌ها آرزو داشتند که فرزندشان پسر باشد تا بتواند از راه جنگ و راهزنی، غنیمت به چنگ آورد. علاوه بر آن، با فرزند پسر، نام و عزت و شرافت قبیله حفظ می‌شد.
- ۱۳- در دوران پیش از اسلام، قبیله‌های عرب شبه‌جزیره عربستان به صورت پراکنده و جدا از هم می‌زیستند و حکومت فراگیر و قدرتمندی در آن شبه‌جزیره وجود نداشت. ۱۴- به سبب در اختیار داشتن اداره کعبه و تجارت با سرزمین‌های دور و نزدیک
- ۱۵- زیرا متکی به تشکیلات سیاسی، اداری و نظامی منظم و منسجم نبود و ثبات لازم را نداشت.
- ۱۶- وضعیت اقتصادی شبه‌جزیره عربستان به شدت متأثر از موقعیت جغرافیایی و شرایط طبیعی و اقلیمی آن بود.
- ۱۷- اغلب از طریق پرورش معدودی بز و شتر و راهزنی ۱۸- یثرب، یمن و طائف ۱۹- مکه
- ۲۰- از طریق تجارت با شام و دیگر سرزمین‌های اطراف شبه‌جزیره عربستان
- ۲۱- مردم عرب در دوران پیش از اسلام به علم و دانش توجه چندانی نداشتند و در سراسر عربستان از مراکز علمی خبری نبود؛ حتی تعداد با سوادان مهم‌ترین شهر آن دیار یعنی مکه از تعداد انگشتان دست فراتر نمی‌رفت. به این ترتیب از نظر تمدنی نیز فاقد دستاوردهای قابل توجهی بودند و ویژگی‌های زندگی صحرائنشینی بر شهرنشینیان نیز غلبه داشت.
- ۲۲- شعر و شاعری ۲۳- شام ۲۴- بت‌پرست بودن.
- ۲۵- خانه کعبه مانند بیشتر عبادتگاه‌های این شبه‌جزیره، به محل نگهداری و نیایش بت‌های گوناگون تبدیل شده بود.
- ۲۶- اعتقاد به الله به‌عنوان آفریننده جهان، به کلی از دل بت‌پرستان محو نشده بود و مردم مکه به «الله» به‌عنوان خدای بزرگ اعتقاد داشتند.
- ۲۷- بی‌اعتقادی به جهان پس از مرگ - اعتقاد به الله به‌عنوان خدای بزرگ - به جا آوردن سنت حج ۲۸- صحیح
- ۲۹- در کنار بت‌پرستان، معدودی از اعراب بودند که به پیروی از حضرت ابراهیم، از پرستش بت‌ها امتناع می‌کردند و از گوشت قربانی آن‌ها نمی‌خوردند. اینان به حنفاء معروف شدند.
- ۳۰- یهودیت - مسیحیت - آیین زرتشتی - مانوی ۳۱- یثرب - نجران ۳۲- صفت جاهلی
- ۳۳- دلالت بر فرهنگ و اخلاق خشن، گستاخ و کینه‌جویی دارد که از خلق و خوی تند و سرکش اعضای آن جامعه سرچشمه می‌گرفت و تعصب قبیله‌ای و پیروی کورکورانه از اجداد قبیله در آن جامعه، جایگزین تعقل، منطق و بردباری شده بود.
- ۳۴- در آن زمان، ایشان به داشتن صفات و خصلت‌هایی همچون امانت‌داری، راستگویی، درستکاری، خردمندی، خوش‌رویی و خوش‌خلقی در میان مردم مکه معروف بود.
- ۳۵- در ۲۷ رجب یا به روایتی دیگر در رمضان سالی که آن حضرت به چهل سالگی رسیده بود، در حال عبادت و تأمل و تفکر در غار حرا، فرشته وحی بر او فرود آمد و با نزول نخستین آیات سوره علق، پیام الهی را بدو رساند. ۳۶- د
- ۳۷- به صورت محدود و تا حدودی پنهانی ۳۸- پرستش خدای یگانه و ایمان به روز رستاخیز
- ۳۹- حضرت خدیجه (ع)، حضرت علی (ع) که در آن هنگام، پیامبر سرپرستی او را برعهده داشت و نیز زیدبن‌حارثه فرزند خوانده رسول خدا
- ۴۰- ابوبکر بن ابی‌قحافه ۴۱- سه سال پس از بعثت.
- ۴۲- «آنچه را دستور داری آشکار کن و از مشرکان روی بگردان» (حجر، آیه ۹۴).
- ۴۳- ایشان نخست خویشاوندان و سپس عموم مردم را به قبول اسلام فرا خواند.
- ۴۴- سران قریش دعوت حضرت محمد (ص) را نپذیرفتند و اعلام کردند که ما از آیین، آداب و سنت‌های پدران و اجداد خویش، پیروی می‌کنیم.
- ۴۵- سران مشرک که در ابتدای دعوت اسلامی، مخالفت و دشمنی شدیدی با رسول خدا ابراز نمی‌داشتند؛ با گسترش دعوت و گرایش جوانان و مستضعفان به اسلام، درصدد برآمدند که با پیامبر و مسلمانان مقابله کنند.